

Стародубець Г., Власюк І. Радіомовлення як інструмент процесу радянзації західних областей України: особливості становлення та функціонування в 1945-1947 рр. *Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія*. Вип. 39. Збірник наукових праць / За заг. ред. О. А. Мельничука. Вінниця: ВДПУ, 2022. С. 36-43.

УДК 94(477) «1945/1947»

DOI:<https://doi.org/10.31652/2411-2143-2022-39-36-43>

Галина Стародубець

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
доктор історичних наук, професор (Україна)

e-mail: starodubec@gmail.com

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-2005-771x>

ResearcherID: M-9514-2015 (<http://www.researcherid.com/rid/M-9514-2015>)

Scopus ID 57222037538

Ігор Власюк

Житомирський державний університет імені Івана Франка,
кандидат історичних наук, доцент (Україна)

e-mail: vlasyuk@zu.edu.ua

ORCID: <http://orcid.org/0000-0003-4679-4101>

ResearcherID: E-5163-2016 (<http://www.researcherid.com/rid/E-5163-2016>)

**Радіомовлення як інструмент процесу радянзації західних областей
України: особливості становлення та функціонування
в 1945-1947 рр.**

Анотація. *Мета статті* – на прикладі Тернопільщини розкрити особливості динаміки розгортання процесу радіофікації в західних областях УРСР та налагодження роботи радіомовлення в перші післявоєнні роки як одного з інструментів більшовицької пропаганди в умовах радянзації краю. **Методологічною основою** дослідження є принципи історизму, науковості, поєднання системного та регіонального підходів, авторської об'єктивності, а також використання загальнонаукових (аналіз, синтез, узагальнення) та спеціально-історичних (історико-генетичний, історико-типологічний, історико-системний) методів. **Наукова новизна роботи** полягає в оригінальній постановці проблеми, оскільки досліджувана тема досі не розглядалася в українській історіографії. Крім того, в роботі використано значний масив архівних документів, досі не залучених до наукового обігу. **Висновки.** Радіомовлення виступало важливим інструментом реалізації сталінським режимом політики радянзації західноукраїнських територій. Його

формування розпочинається відразу після визволення регіону від німецьких окупантів і впродовж 1945-1947 років спостерігається позитивна динаміка його розвитку. Редакційні колективи радіомовлення були позбавлені права самостійного творчого пошуку і в своїй роботі керувалися виключно вказівками більшовицької партії. Контент радіопередач відповідав змісту основних напрямків реалізації політики радянзації.

Через радіоефір сталінські пропагандисти отримали можливість значно розширити слухацьку аудиторію, прямо чи опосередковано нав'язувати їй більшовицьку систему цінностей, пріоритети нового способу життя, в якому не було місця церкві, приватній власності, свободі вибору в широкому розумінні цього слова. Поступово радіо ставало атрибутом повсякденного життя населення західних областей як один з найбільш доступних засобів масової інформації.

Ключові слова: *більшовицька партія, західноукраїнські області, колгоспи, радіо, радіотрансляція, радянська.*

Важливою складовою процесу формування радянської моделі тоталітарної держави виступала пропаганда. Ідеологи більшовицького руху традиційно серйозне значення надавали саме цьому аспекту своєї діяльності. Поширювані більшовиками пропагандистські гасла-кліше сприяли розпалюванню «з іскри полум'я», яке згодом перетворилося в масштабну пожежу жовтневого перевороту. Власне, з влучним висловом Г.Почепцова, – «СРСР – це країна, створена пропагандою» [Почепцов, 2019], держава, чиє населення перебувало в стані перманентного очікування «світлого майбутнього», обриси якого нав'язувалися суспільству різноманітними інформаційними каналами – ЗМІ, радіомовленням, телебаченням, символізацією суспільного простору, засобами творів мистецтва тощо. Американський дослідник С.Бойлстон (Scott Boylston) називає радянську пропаганду «ідеальним прикладом соціальної інженерії», суперечливим по своїй суті, тому що її завдання змінювалися на діаметрально протилежні – «від формування ідеалістичного руху, який нібито підвищити рівень життя бідних, створюючи широку філософію класової рівності, до репресивної диктатури, яка придушувала голос простого народу як ворога простого народу» [Scott Boylston, 2003].

Радянські засоби масової інформації традиційно виступали основними каналами пропаганди основних ідей більшовицької партії, «соціалістичного

способу життя», опосередкованими інструментами мобілізації населення на боротьбу із загарбниками в роки німецько-радянської війни, відбудови народного господарства тощо. В означуваний нами період в розмаїтті ЗМІ переважали друковані видання, зокрема, газети. Однак партійно-радянським керівництвом значна увага приділялася розвитку радіомовлення як важливої політичної трибуни партії. Погоджуємося з думкою Н.Годун, що «радіофікація та радіомовлення належали до важливих ідеологічних засобів впливу партійних органів на суспільство, враховуючи колосальну оперативно-інформаційну та ідейно-пропагандистську роль радіо» [Годун, 2007:72]. У процесі радянзації західних областей України цьому інформаційному каналу трансляції комуністичної пропаганди приділялася особлива увага.

Проблема становлення та функціонування радіомовлення в західних областях України досі не стала предметом окремого наукового пошуку. Дотично цієї теми торкаються науковці, які досліджують суспільно-політичну ситуацію в цьому регіоні в перше повоєнне десятиліття. Серед них виокремимо праці Г. Стародубець [Starodubets G. & Popp R., 2020], Р. Попп [Popp R., 2018], М. Вурловської [Вурловська, 2018], І.Крупського [Крупський, 2020] та інших.

Мета нашої статті – на прикладі Тернопільщини розкрити особливості динаміки розгортання процесу радіофікації в західних областях УРСР та налагодження роботи радіомовлення в перші післявоєнні роки як одного з інструментів більшовицької пропаганди в умовах радянзації краю.

У Радянському Союзі у повоєнні роки журналістика стала інструментом для організації відновлення зруйнованого господарства. На новоприєднаних українських територіях, зважаючи на особливості встановлення/відновлення тут радянської влади, коло її завдань значно розширювалося. Показово, що їх перелік не визначався потребами повсякденного буття місцевого населення, а абсолютно чітко і безальтернативно формувався в партійних кабінетах Москви та Києва. У численних партійних постановах було визначено завдання кожної групи видань/радіопередач, орієнтованих на конкретну читацьку/слухацьку аудиторію. Домінуючими темами газетно-журнальних публікацій та

радіопередач були: комуністичне будівництво і комуністичне виховання, пропаганда «ленінської дружби народів», «розвінчення українського-німецьких націоналістів - ворогів народу, відновлення господарства і культури областей, повернення землі селянам» тощо [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.379. Арк.97]. Головним завданням регіональних засобів масової інформації, в тому числі - й радіомовлення, ставилося підготовка матеріалів, які б сприяли ідейно-політичному перевихованню місцевого населення, мобілізації його на реалізацію партійно-державних програм в рамках радянзації краю: боротьба з повстанським рухом, створення колгоспів, виховання учнівської молоді в дусі більшовицького патріотизму, проведення виборчих кампаній до Верховної Ради СРСР та УРСР.

Одразу після звільнення території західних областей України від німецьких загарбників партійно-радянська влада одним із пріоритетних напрямків своєї діяльності визначила необхідність налагодження тут роботи редколегій місцевих друкованих видань та радіо. Наприкінці літа – на початку осені 1944 року з'явилися перші випуски обласних газет Західної України. Так, «перший номер Дрогобицької обласної газети «Радянське слово» вийшов 12 серпня 1944 року тиражем 3000 примірників?. До 25 вересня планувалося збільшити тираж до 10 000» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.207. Арк.35]. Вихід газети «Радянська Волинь» «відновлено після визволення Луцька від окупантів 7 лютого 1944 р.» [Бортніков, 2020:24].

На початок 1945 року у Станіславській області вже було «організовано 14 газет. З них – одна обласна газета тиражем у 15 тис. екземплярів, одна міська Коломийська і 12 районних газет» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.301. Арк.167]; в Тернопільській області – 30, з яких одна – обласна, 27 – районних і 2 міські» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.359. Арк.97].

В перші тижні після приходу радянської влади, за умов, коли відновити роботу районних газет не видавалося за можливе через «бідність поліграфічної бази, особливо шрифтів», «через повну відсутність редакторських кадрів» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.301. Арк.167], у низці районів видавали листівки

агітаційно-пропагандистського характеру, як наприклад, у Дрогобицькій області – «Від радянського інформбюро» (Самбір, Стрий, Ходорів, Рудки, Жидачів, Мостиська ін.) та розповсюджувалася по селах» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.207. Арк.35].

Крім того, «для жителів краю газети «Радянська Україна» та «Правда Украины» двічі на тиждень друкували обмінні сторінки» [Крупський, 2020:37]. Налагодження роботи друкованих видань гальмувалося відсутністю належної поліграфічної бази, паперу, шрифтів, приміщень і, насамперед, кваліфікованих фахівців.

Ще більш сумною була ситуація з темпами радіофікації населених пунктів західних областей та налагодження роботи радіомовлення. Про його важливість для радянської влади свідчить те, що 1 листопада 1945 р. тема радіофікації населених пунктів Західної України стала предметом обговорення на нараді у заступника начальника відділу пропаганди і агітації ЦК КП(б)У. На зборах були присутні відповідальні за організацію агітаційно-пропагандистської роботи в обкомах партії західноукраїнських областей. Учасники наради відзначали, що основною причиною повільних темпів радіофікації регіону була відсутність «електроенергії, а сухими джерелами нічого не зробиш». Прозвучала пропозиція працювати над тим, щоб «впровадити вітродвигуни» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.350. Арк.16]. Регіональні партфункціонери озвучили також причину суб'єктивного характеру – «немає людей відповідної кваліфікації; раніше західні області не мали такої радіофікації як тепер. Народ до цієї справи не звик, тому не з великим бажанням йде на установку радіовузлів, посилаючись на відсутність коштів» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.350. Арк.17]. Тим не менше наголошувалося на необхідності прискореної радіофікації західноукраїнського регіону у зв'язку з розгортанням агітаційно-пропагандистської кампанії щодо виборів до Верховної Ради СРСР в лютому 1946 р.

У регіоні, де загальний рівень освіченості населення залишався досить низьким, живе слово, яке лунало з радіоприймача, швидше знаходило свого

слухача, ніж друковані агітки. Крім того, радянська друкована агітаційно-пропагандистська продукція мусила конкурувати з листівками, газетами, які, хоч і не такими тиражами, але видавалися та розповсюджувалися українським націоналістичним підпіллям. Вміло режисовані радіопередачі могли впливати на людину через її емоційне сприйняття інформації. Однак, незважаючи на всі зусилля, на початок 1946 року мережа радіоточок в західних областях України ще була далекою до свого завершення. Так, станом на 1 червня цього року, «кількість радіотрансляційних точок в Тернопільській області склала 5100 одиниць. З них у сільській місцевості – 1760, або 34,5% від загальної кількості» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.6].

Процес радіофікації краю перебував під пильним контролем центральних органів влади і звіти про динаміку його розвитку періодично заслуховувалися в обкомах та ЦК КП(б)У. Кураторство над ним на рівні областей покладалося на обласні управління Міністерства зв'язку (матеріально-технічна сторона) та обласного радіокомітету, який мав опікуватися організацією та контентним наповненням радіотрансляцій. Впродовж 1945 року, паралельно зі створенням радіовузлів, обладнувалися студії з підготовки і проведення радіопередач. Восени 1945 р. Тернопільським обкомом партії було дано вказівку обласному радіокомітету до кінця року «організувати радіомовлення в 9 районах: Тернопіль, Збараж, Підволочиськ, Трембовля, Копиченці, Кременець, Залищики, Бережани, Бучач» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.30].

Одними з перших почали роботу Кременецька та Бережанська (жовтень 1945 р.) студії радіомовлення. В середині грудня 1945 р. – Збараська та Підволочиська [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.31-32]. На початок 1946 р. у Тернопільській області було 15 радіостудій, однак до кінця першого півріччя «жодна з них не була повністю обладнана і місцеве мовлення регулярно за планом (крім Чорткова) не проводилося» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.8]. Таким чином, під час виборчої кампанії 1946 року влада не мала змоги повною мірою використовувати потенціал радіомовлення як потужного засобу агітаційно-пропагандистського впливу на суспільну свідомість.

Загалом, впродовж першого півріччя 1946 року обласним радіокомітетом було реалізовано 79 годин радіомовлення, що «склало тільки 53% від запланованого» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.27]. Керівник установи Лисенко вбачав причину такої низької ефективності роботи обласного радіо у відсутності редакційних колективів. Здебільшого їхній штат обмежувався тільки наявністю головного редактора, «в той час як для забезпечення нормальної роботи радіомовлення в обсязі 1 години необхідно мати 12 осіб. Із них редакторів – 5 осіб» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.27]. Окрім суб'єктивних чинників, негативно на якості місцевого радіо позначалися «часті відключення електропостачання (Кременець, Трембовля, Збараж, Бережани)» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.33].

Варто зазначити, що у досліджуваний нами період проблема кадрового забезпечення партійно-державних установ стояла дуже гостро. За відсутності відповідних фахівців у західноукраїнському регіоні та, насамперед, через тотальну недовіру до місцевого населення основним джерелом формування кадрового складу в усіх сферах діяльності виступали відряджені сюди за вказівкою ЦК КП(б)У номенклатурні працівники з інших областей УРСР та СРСР. Зважаючи на складну політичну ситуацію, перманентне збройне протистояння більшовицько-радянських силових структур і українського повстанського підпілля, доступ до друкарень, засобів радіозв'язку перебував під пильним контролем влади. Це так само не сприяло залученню до роботи в ЗМІ талановитих журналістів місцевого походження. Власне дефіцит професійних журналістських кадрів у перші роки після визволення суттєво впливав як на якість радіопередач, так і газетних статей.

Виходом з такої ситуації стало запровадження практики «позаавторства, коли працівники газети, щоб засвідчити масову підтримку політики партії усіма верствами населення, мусили самі писати матеріали і підписувати їх прізвищами робітників, учителів, інженерів...» [Крупський, 2020:38]. Оскільки переважна більшість працівників радіомовлення прийшли в студію із газетних видань, цей досвід роботи вони перенесли й сюди. Завдяки цьому, показники

динаміки росту кореспондентських кадрів у західноукраїнських областях з першої половини 1946 року значно покращилися, про що, зокрема, опосередковано свідчать дані Таблиці 1.

Таблиця 1.

**Динаміка росту кореспондентських кадрів радіомовлення
Тернопільської області в 1946 р. [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.12-13]**

Місяці	Усього осіб	У т. ч. в Чорткові	В районах
січень	29	29	—
лютий	29	25	2
березень	36	20	16
квітень	62	14	48
травень	27	10	17

Як бачимо, впродовж першої половини року зростає кількість осіб, які брали участь у підготовці матеріалів для радіопередач, але в масі своїй не були професійними журналістами. До числа кореспондентів зараховували постійних дописувачів із селян, робітників та інтелігенції, так званих «робсількорів» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.676. Арк.11].

Радіомовлення в м. Тернополі розпочало трансляції 1 січня 1946 року. Невеличкий штат очолював т. Вериженко, роботу якого партійне керівництво міста і області оцінювало вкрай низько, звинувачуючи його у невмінні «організувати авторський колектив, у тому, що не міг назвати й десяти місцевих кореспондентів, не виконує рішень обкому партії по жодному пункту» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.2зв.]. Об'єктивно, основною причиною низької якості місцевого радіомовлення була відсутність професійних кадрів і, судячи з усього, головний редактор був просто заручником цієї ситуації.

Редакційний колектив Тернопільського радіо складався виключно з журналістів, які паралельно працювали у місцевій газеті і не мали досвіду роботи на радіо. Впродовж березня 1946 р. радіопередачі взагалі не транслювалися, оскільки не було диктора. Згодом цю посаду обійняв літпрацівник міської газети «Радянський Тернопіль» т. Пустовіт, який водночас виконував функції секретаря [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.2]. Низький професійний рівень членів редколегії безпосередньо віддзеркалювався на якості передач, що транслювалися по міському радіомовленню. Власне, судячи з

офіційних партійних звітів, впродовж тривалого часу їх взагалі не було: як через брак фахівців, так і очевидну непрофесійність тих, хто працював. Загалом, усі матеріали були інформаційного характеру і готувалися журналістами міської газети. «За 17 днів травня було 6 випусків, з яких - два огляди газети «Радянський Тернопіль» і чотири випуски останніх новин. Але всі матеріали, передані по радіо, пізніше опубліковані в газеті» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.2].

Смислове наповнення радіоповідомлень не відрізнялося від змісту статей у періодичних виданнях і мало винятково ідеологічно-пропагандистський характер. Домінуючими темами були: боротьба з національним рухом, героїзм Радянської Армії, позитивні заходи влади у сфері освіти, медицини, культури, відбудова господарства, колективізація, радянські вибори, історична та національно-культурна єдність українського і російського народів, міжнародні події. Партійне керівництво пильно стежило за тим, аби контентне наповнення радіопередач розкривало зміст основних засад політики комуністичної партії. Головний редактор Тернопільського радіо т. Вериженко був підданий критиці з боку обкому КП(б)У за не достатню «пропаганду закону про 5-річний план відновлення та розвитку народного господарства СРСР; історичного сталінського документу – виступу Й.Сталіна перед виборцями від 9 лютого 1946 р.». Окрема увага представників партійної влади зверталася на необхідність «організації виступів перед мікрофоном стахановців виробництва та залізничного транспорту, партійного, радянського та комсомольського активу, учнів та представників інтелігенції тощо» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.4]. Такого роду радіопередачі мали засвідчувати тісний зв'язок партії і народу, продемонструвати демократичний характер сталінського режиму, підтримку місцевим населенням політики радянської влади.

У 1947 році спостерігався очевидний прогрес як у збільшенні кількості радіовузлів, так і в роботі творчих колективів місцевого радіомовлення Тернопільської області. Порівняно з попереднім роком «кількість радіоточок

зросла до 10687 проти 6150 в 1946 році» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.968. Арк.15], «працювало 7 штатних і 10 позаштатних редакцій місцевого радіомовлення» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.968. Арк.17]. У річному звіті секретаря Тернопільського обкому КП(б)У з пропаганди т. Приходька визначено маркери позитивних зрушень у цій сфері: «виріс авторський колектив, збільшилася кількість радіопередач на суспільно-політичні теми, більше з'явилося статей і матеріалів, які пропагують ідеї колгоспного ладу і господарсько-організаційне укріплення колгоспів, кращий досвід роботи передовиків промисловості, транспорту, сільського господарства, повніше і глибше стало висвітлюватися соціалістичне змагання в колгоспах, радгоспах, МТС і на транспорті» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.968. Арк.16].

У традиційному для партійно-радянської номенклатури стилі доповідь містила елементи критики та самокритики. Високопосадовець заявляв про недостатнє висвітлення у радіопрограмах «керівної ролі партії Леніна–Сталіна, ленінсько-сталінської національної політики; надто малу кількість радіопередач, які виховують трудящих в дусі радянського патріотизму» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.968. Арк.16] тощо. Так само традиційно вихід з цієї ситуації вбачали в посиленні партійного контролю над змістом і формою їх подачі. Для прикладу, в одній із інструкцій щодо алгоритму перевірки роботи редакцій місцевого радіомовлення акцентується увага на «якості матеріалу, що транслюється (факти політичних помилок, неочні формулювання тощо)» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.679. Арк.97]. Ні в кого не викликала сумнівів доцільність проведення нарад головних редакторів газет та обласного радіомовлення під керівництвом чиновників з обласних чи районних комітетів комуністичної партії, котрі давали вказівки як щодо ефективного керівництва творчими журналістками колективами, так і тематики і змісту газетних статей та радіопередач.

Однією з форм партійного кураторства над регіональними засобами масової інформації була підготовка співробітниками управління пропаганди і агітації ЦК КП(б)У статей пропагандистського спрямування, для друку їх в

обласних газетах та озвучування у радіоефірі. Їхня тематика визначалася необхідністю ідеологічного супроводу економічних, суспільно-політичних, військових кампаній сталінського режиму. Для прикладу, восени 1946 року західноукраїнському слухачеві та читачеві пропонували прослухати радіотрансляцію (прочитати текст) статей російською мовою: «О преимуществах колхозного строя над индивидуальным крестьянским хозяйством» (автор – Тімофєєв), «Связь и взаимное влияние русской и украинской культур» (автор – Прожогін), «Украинско-немецкие националисты на службе у мировой реакции» (автор – Нікольніков), «Ефремов – идеолог украинских националистов» (автор – Рудніцкій), «Без роду и племени (об украинско-немецких националистах)» (автор – Бажан)» [ЦДАГОУ. Ф.1. Оп.70. Спр.427. Арк.34-35] та інші.

Слід зауважити, що опосередкованою детермінантою розвитку радіомовлення в західноукраїнському регіоні було існування тут потужного збройного національно-визвольного руху. Знищення комуністичною владою повстанського запілля, матеріально-технічної та кадрової бази національного підпілля, було однією з його пріоритетних завдань. Радіомовлення розглядалося як один із інструментів досягнення цієї мети. Тому радіофікації села, зокрема, встановленню радіоточок у приміщеннях сільських рад, закладів культури (клуби, бібліотеки, школи), контор колгоспів надавалося надзвичайно важливе значення [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.969. Арк.26-27].

Посилення позицій більшовицької влади в регіоні спостерігалось після Великої блокади 1946 року та проведення депортаційної акції «Захід». Це знайшло своє відображення й у значному покращенні якості передач обласного радіомовлення. Так, у 1947 році спостерігається жанрове урізноманітнення радіопередач. Сухі статистичні дані звіту голови Тернопільського облрадіокомітету т. Шишковського про роботу установи в другому півріччі 1947 р. засвідчують, що «впродовж липня-грудня творчими колективами обласного радіомовлення було створено 325 (61% від загальної кількості. – Авт.) оригінальних радіопередач» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.969. Арк.134].

Журналісти не обмежувалися тільки інформаційними повідомленнями і статтями, а практикували «виступи перед мікрофоном» передовиків виробництва, стахановців, голів колгоспів, представників партійного та комсомольського активу. Традиційно значна увага приділялася висвітленню успіхів колгоспного будівництва в регіоні. 1947 рік був своєрідним рубежем, що розмежовував перший і «другий етап аграрної політики режиму – 1948-1950 р.р., що відзначився суцільною організацією колгоспів» [Малярчук, 2008:49]. Невипадково домінуючими темами передач обласного радіоефіру були «соціалістичне змагання за зразковий збір сталінського врожаю, молотьба в колгоспах, передовики сільського господарства в колгоспах, перші червоні валки колгоспників Тернопільщини, участь піонерських і комсомольських організацій у збиранні врожаю» [ДАТО. Ф.П.-1. Оп.1. Спр.969. Арк.137] тощо.

Висновки. Отже, важливим інструментом реалізації сталінським режимом політики радянзації західноукраїнських територій було радіомовлення. Його формування розпочалося одразу після визволення регіону від німецьких окупантів. Більшовицько-радянська влада розглядала радіо виключно як один із інструментів пропаганди. Редакційні колективи радіомовлення були позбавлені права самостійного творчого пошуку та у своїй роботі керувалися виключно вказівками райкому, міськкому чи обкому партії. Тому контент радіопередач відповідав змісту основних напрямків реалізації політики радянзації.

На відміну від друкованих видань, радіо мало потенційно ширшу аудиторію. Через радіоефір сталінські пропагандисти отримали можливість значно розширити слухачську аудиторію, прямо чи опосередковано нав'язувати їй більшовицьку систему цінностей, пріоритети нового способу життя, у якому не було місця церкві, приватній власності, свободі вибору в широкому розумінні цього слова. Вміло підготовлені різножанрові радіопередачі впливали на формування суспільної думки не тільки через слово, але й відповідні емоції слухачів, спонукаючи їх до співпереживання, відчуття співпричетності до тих чи інших подій. Поступово радіо ставало атрибутом повсякденного життя

населення західних областей як один з найбільш доступних засобів масової інформації.

Подяка. Висловлюємо щирю вдячність усім членам редколегії журналу за консультації, надані під час підготовки статті до друку.

Фінансування. Автори не отримали фінансової підтримки для дослідження, авторства та / або публікації цієї статті.

Джерела та література:

Popp, R. (2018). Ideological-propaganda policy of the soviet system in the western region of Ukraine in 1944 – 1953 (according to the materials of Drohobych region). *Східноєвропейський історичний вісник*, 8, 142–152.

DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.8.143357>.

Scott Boylston. (2003). Case study one visual propaganda in soviet Russia. URL: https://www.academia.edu/6387163/A_Study_of_Soviet_Propaganda

Starodubets, G. & Popp, R. (2020). The policy of Sovietization of the western regions of Ukraine in 1944–1953 through the Propagandist symbols and rituals. *Studia Historica Nitriensia*, 24, 2, 412–427. DOI: <https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.2.412-426>.

Бортніков, В. (2020). Газета «Радянська Волинь» як джерело сталінської пропаганди. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року* (сс. 23–27). Львів.

Вурловська, М. (2018). Радіо у повсякденному житті мешканців Дрогобиччини (1944 – 1958). *Східноєвропейський історичний вісник*, 6, 197–202. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/eehb_2018_6_24. DOI: 10.24919/2519-058x.6.123752

Годун, Н. (2007). Радіомовлення в УСРР 20 – 30-х рр. як об'єкт політичної цензури. *Проблеми історії України: факти, судження, пошуки: Міжвід. зб. наук. пр.* (17), 72–86.

ДАТО – Державний архів Тернопільської області.

Крупський, І. (2020). Партійне керівництво ЗМІ як різновид ідеологічної цензури (на прикладі західноукраїнських земель повоєнних років). *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті: збірник наукових праць за матеріалами всеукраїнської науково-практичної конференції з міжнародною участю 11–12 червня 2020 року* (сс. 37–41). Львів.

Малярчук, О. М. (2008). *Тоталітаризм проти західноукраїнського села*. Івано-Франківськ: Місто НВ, 228 с.

Почепцов, Г. (2019). *СССР: страна, созданная пропагандой*. Харьков: Фолио, 459 с.

Галина Стародубец

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко,
доктор исторических наук, профессор (Украина)

Игорь Власюк

Житомирский государственный университет имени Ивана Франко,
кандидат исторических наук, доцент (Украина)

**Радиовещание как инструмент процесса советизации западных областей
Украины: особенности становления и функционирования
в 1945–1947 гг.**

Аннотация. *Цель статьи* – на примере Тернопольщины раскрыть особенности динамики развертывания процесса радиофикации в западных областях УССР и налаживания работы радиовещания в первые послевоенные годы как одного из инструментов большевистской пропаганды в условиях советизации края. *Методологической основой исследования* являются принципы историзма, научности, сочетания системного и регионального подходов, авторской объективности, а также использование общенаучных (анализ, синтез, обобщение) и специально-исторических (историко-генетический, историко-типологический, историко-системный) методов. **Научная новизна работы** заключается в оригинальной постановке проблемы, поскольку данная тема до сих пор не анализировалась в украинской историографии. Кроме того, в работе использован значительный массив архивных документов, не вовлеченных ранее в научный оборот. **Выводы.** Радиовещание выступало важным инструментом реализации сталинским режимом политики советизации западноукраинских территорий. Его формирование начинается сразу после освобождения региона от немецких оккупантов и на протяжении 1945-1947 гг. наблюдается положительная динамика его развития. Редакционные коллективы радиовещания были лишены права самостоятельного творческого поиска и в своей работе руководствовались исключительно указаниями большевистской партии. Контент радиопередач соответствовал содержанию основных направлений реализации политики советизации.

Через радиоэфир сталинские пропагандисты получили возможность значительно расширить слушательскую аудиторию, прямо или косвенно навязывать ей большевистскую систему ценностей, приоритеты нового образа жизни, в котором не было места церкви, частной собственности, свободе выбора в широком смысле этого слова. Постепенно радио становилось атрибутом повседневной жизни населения западных областей как одно из наиболее доступных средств массовой информации.

Ключевые слова: большевистская партия, западноукраинские области, колхозы, радио, радиотрансляция, советизация.

Galyna M. Starodubets

Ivan Franko Zhytomyr State University, Dr (History), Professor (Ukraine)

Igor M. Vlasyuk

Ivan Franko Zhytomyr State University, PhD (History), Associate Professor
(Ukraine)

Radio broadcasting as a tool of the sovietization process in the Western Ukraine: formation and functioning peculiarities in 1945-1947

Abstract. *The Purpose of the article* is to reveal, on the example of the Ternopil region, the peculiarities of the radio broadcasting process and its dynamics in the western regions of the Ukrainian Soviet Socialist Republic (USSR; Ukrainian – YPCP) as well as to show the establishment of radio broadcasting in the first postwar years like one of the Bolshevik propaganda tools in the Sovietization. **The methodological basis** of the study includes the principles of historicism, scientific compliance, combination of system and regional approaches, authorial objectivity, as well as the use of general scientific (analysis, synthesis, generalization) and special historical (historical-genetic, historical-typological, historical-systemic) methods. **The scientific novelty** of the study is based on the original problem formulation, as the researched topic has not been considered in Ukrainian historiography before. In addition, a significant amount of the archival documents that have not been involved in scientific circulation is used in the research. **The Conclusions.** Radio broadcasting was an important tool for the Stalin's regime to implement the Sovietization policy on the Western Ukrainian territories. Its formation began immediately after the liberation of the region from the German occupiers and during 1945-1947 there was a positive dynamics of its development. The editorial radio broadcast staffs were deprived of their right of independent creative search and were guided exclusively by the Bolshevik Party's instructions in their work. The radio programs content corresponded to the main directions of the Sovietization policy implementation.

Through the radio broadcasting, Stalin's propagandists were able to significantly expand their audience, directly or indirectly impose the Bolshevik system of values on the people, to implement the priorities of a new lifestyle in which there was no place for the church, private property and freedom of choice in its broadest meaning. Gradually, radio became an attribute of the people's everyday life in the western regions as it was one of the most accessible media.

Key words: Bolshevik Party, collective farms, western Ukrainian regions, radio, radio broadcasting, sovietization.

References:

Bortnikov, V. (2020). Ghazeta "Radjansjka Volynj" jak dzherelo stalinsjkoji propaghandy [The newspaper "Soviet Volyn" as a source of Stalinist propaganda].

Totalitaryzm jak systema znyshhennja nacionaljnoji pam'jati: zbirnyk naukovykh pracj za materialamy vseukrajinsjkoji naukovo-praktychnoji konferenciji z mizhnarodnoju uchastju 11–12 chervnja 2020 roku (pp. 23–27). Ljviv [in Ukrainian].

CDAGhOU – Centralnyj derzhavnyj arkhiv ghromadsjkykh ob'jednanj Ukrajiny. [Central State Archive of the Supreme Power and Administration of Ukraine]. [in Ukrainian].

DATO – Derzhavnyj arkhiv Ternopiljskoji oblasti. [State Archive of Ternopil Region]. [in Ukrainian].

Ghodun, N. (2007). Radiomovlennja v USRR 20 – 30-kh rr. jak ob'jekt politychnoji cenzury [Broadcasting in the Ukrainian SSR in the 1920s – 1930s as an object of political censorship]. *Problemy istoriji Ukrajiny: fakty, sudzhennja, poshuky: Mizhvid. zb. nauk. pr.* (17), 72–86. [in Ukrainian].

Krupsjkyj, I. (2020). Partijne kerivnytvo ZMI jak riznovyd ideologichnoji cenzury (na prykladi zakhidnoukrajinsjkykh zemelj pivojennykh rokiv) [The party curation of media as a kind of ideological censorship (on the example of Western Ukrainian lands in the postwar period)]. *Totalitaryzm jak systema znyshhennja nacionaljnoji pam'jati*: zbirnyk naukovykh pracj za materialamy vseukrajinsjkoji naukovo-praktychnoji konferenciji z mizhnarodnoju uchastju 11–12 chervnja 2020 roku (pp. 37–41). Ljviv. [in Ukrainian].

Maljarchuk, O. M. (2008). *Totalitaryzm proty zakhidnoukrajinsjkogho sela* [Totalitarianism against the Western Ukrainian village]. Ivano-Frankivs'jk: Misto NV, 228 p. [in Ukrainian].

Pocheptsov, G. (2019). *SSSR: strana, sozdannaya propagandoy* [USSR: a country created by propaganda]. Kharkov: Folio, 459 p. [in Russian].

Popp, R. (2018). Ideological-propaganda policy of the soviet system in the western region of Ukraine in 1944 – 1953 (according to the materials of Drohobych region) // *Shidnoevropejskij Istorichnij visnik – East European Historical Bulletin* 8. 142–152. DOI: <https://doi.org/10.24919/2519-058x.8.143357>. [in English].

Scott Boylston. (2003). Case study one visual propaganda in soviet Russia. Retrieved from https://www.academia.edu/6387163/A_Study_of_Soviet_Propaganda [in English].

Starodubets, G. & Popp, R. (2020). The policy of Sovietization of the western regions of Ukraine in 1944 1953 through the Propagandist symbols and rituals. *Studia Historica Nitriensia* 24, 2. 412–427. DOI: <https://doi.org/10.17846/SHN.2020.24.2.412-426>. [in English].

Vurlovskja, M. (2018). Radio u povsjakdennomu zhytti meshkanciv Droghobychchyny (1944 – 1958) [Radio in the everyday life of the inhabitants of Drohobych land (1944 – 1958)]. *Skhidnojevropejskij istorychnyj visnyk – East European Historical Bulletin*, 6, 197–202. Retrieved from http://nbuv.gov.ua/UJRN/eehb_2018_6_24. doi: 10.24919/2519-058x.6.123752 [in Ukrainian].

Статтю надіслано до редколегії 10.01.2022 р.
Статтю рекомендовано до друку 17.02.2022 р.